

معرفی گیاهان دارویی پرمصرف شهرستان دشتستان در استان بوشهر با تأکید بر کاربرد سنتی

مهدی دولتخواهی^{۱*}، مجید قربانی نهوجی^۲

۱- کارشناس ارشد علوم گیاهی، دانشگاه پیام‌نور، مرکز بوشهر، ایران

۲- عضو هیأت علمی پژوهشکده گیاهان دارویی، گروه پژوهشی کشت و توسعه مرکز تحقیقات گیاهان دارویی،

پژوهشکده گیاهان دارویی جهاددانشگاهی، کرج، ایران

*آدرس مکاتبه: بوشهر، دانشگاه پیام‌نور مرکز بوشهر، خیابان چمران، پشت دانشگاه علمی کاربردی،

صندوق پستی: ۱۶۹۸، تلفن: ۰۹۱۷۳۲۴۲۰۹۷

پست الکترونیک: Mehdidolatkhahi@yahoo.com

تاریخ تصویب: ۹۲/۲/۱۶

تاریخ دریافت: ۹۱/۹/۲۸

چکیده

مقدمه: شهرستان دشتستان با مساحت ۶۳۷۱ کیلومتر مربع در شرق شهرستان بوشهر (مرکز استان) قرار دارد. نزدیکی این شهرستان به خلیج فارس، عبور دو رودخانه مهم دالکی و شاپور و همچنین قرار داشتن جنوبی‌ترین بخش رشته کوه‌های زاگرس در بخش‌های مرکزی این شهرستان سبب برخورداری از اقلیم‌های متفاوتی شده و لذا تنوع وسیع گونه‌های گیاهی را باعث گردیده است. هدف: هدف این مطالعه شناسایی پرمصرف‌ترین گیاهان دارویی منطقه با استفاده از دانش و تجربه بومیان و همچنین معرفی خواص و ویژگی‌های ناشناخته این گیاهان می‌باشد.

روش بررسی: برای این مطالعه ابتدا با استفاده از نقشه جغرافیایی، منطقه مورد مطالعه به دقت شناسایی و سپس گیاهان از مناطق مختلف دشتی و کوهستانی جمع‌آوری شدند. تجارب افراد بومی نیز در ارتباط با خصوصیات دارویی گیاهان در پرسشنامه‌هایی ثبت شد و پس از شناسایی دقیق، نمونه‌ها به هرباریوم دانشگاه پیام‌نور بوشهر منتقل شدند.

نتایج: بر طبق نتایج به دست آمده ۸۵ گونه دارویی متعلق به ۷۰ جنس و ۳۹ خانواده در منطقه شناسایی شد. بیشترین فراوانی در خانواده کاسنی (Asteraceae) با ۱۰ گونه و سپس خانواده نعنائیان (Lamiaceae) با ۸ گونه و بزرگ‌ترین جنس نیز جنس سدر (Ziziphus) با ۶ گونه گزارش شد. بیشترین کاربرد نیز برای درمان بیماری‌های گوارشی مشاهده شد.

نتیجه‌گیری: استفاده سنتی از گیاهان در منطقه استفاده وسیعی داشته و بیشتر در درمان بیماری‌های گوارشی مورد استفاده قرار می‌گیرند. با توجه به بافت سنتی شهرستان و اقبال وسیع مردم در استفاده سنتی از گیاهان دارویی، لذا مطالعات بیشتر می‌تواند راهگشای شناخت بسیاری از خواص گیاهان دارویی شود.

کل‌واژگان: اتنوبوتانی، تنوع زیستی، دشتستان، کاربرد سنتی، گیاهان دارویی

مقدمه

همچون دالکی و شاپور است، موجب پیدایش و تنوع گسترده گیاهان سازگار با محیط در این منطقه شده است. از طرف دیگر قدمت زندگانی در این منطقه، تاریخی بس کهن دارد و ساکنان بومی منطقه نیز اهتمام ویژه‌ای برای استفاده از گیاهان دارویی جهت رفع بیماری‌های خویش دارند. همچنین اطلاعات مفید و مؤثر افراد سالخورده و مطلعین از خواص گیاهان دارویی در منطقه از یک طرف و وجود گسترده مشاغلی همچون عطاری از طرف دیگر، سبب شناخت وسیعی از گیاهان دارویی در بین عموم مردم شده و به طور کلی زمینه‌ای بسیار مناسب را برای مطالعات قوم - گیاه‌شناسی (Ethnobotanical Study) در این منطقه فراهم می‌کند.

از لحاظ سابقه تحقیق، مطالعه‌ای بر روی گیاهان دارویی استان بوشهر صورت گرفته که در آن ۷۰ گونه گیاهی دارویی متعلق به ۴۰ خانواده و ۶۹ جنس معرفی شده و پرجمعیت‌ترین خانواده گیاهی خانواده Lamiaceae می‌باشد [۶]. همچنین از مطالعات مشابهی که در مورد گیاهان دارویی مناطق همجوار استان بوشهر صورت گرفته می‌توان به بررسی اتنوبوتانیکی گیاهان دارویی شهرستان کازرون در جنوب استان فارس اشاره نمود [۷].

منطقه مورد مطالعه

شهرستان دشتستان در فاصله ۸۵ کیلومتری شرق شهر بوشهر (مرکز استان بوشهر) قرار داشته و با مرکزیت شهر برازجان، وسیع‌ترین و پرجمعیت‌ترین شهرستان استان بوشهر می‌باشد که در فاصله بین مدارهای ۵۱ درجه و ۱۲ دقیقه طول جغرافیایی و ۲۹ درجه و ۱۶ دقیقه عرض جغرافیایی قرار دارد. این شهرستان از شمال به شهرستان گناوه، از غرب به بوشهر، از جنوب به تنگستان و از شرق به استان فارس محدود شده و وسعتی حدود ۶۳۷۱ کیلومتر مربع دارد. این شهرستان تقریباً در میانه راه‌های ارتباطی شمال به جنوب استان قرار دارد. دو رود دالکی و شاپور سیراب کننده دشتستان پنهاور هستند. میانگین دمای ماهیانه دشتستان بین ۰ تا ۵۰ درجه در طول سال متغیر

استفاده از داروهای طبیعی و گیاهی در اکثر کشورهای دنیا امروزه به امری رایج تبدیل شده و به طور فزاینده‌ای نیز در حال گسترش است. توجه به این امر موجب مطالعات وسیعی در شناسایی آثار درمانی گیاهان و مواد طبیعی آن مناطق شده و در نتیجه منابع جدیدی برای تهیه داروهای مفید معرفی شده‌اند که نسبت به داروهای شیمیایی عوارض جانبی کمتری داشته و لذا بیشتر مورد توجه مردم قرار می‌گیرند. از این نظر توجه به طب سنتی در بین ملل مختلف همیشه از جایگاه و اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌باشد. استفاده از گیاهان دارویی در ایران نیز دارای سابقه‌ای طولانی و کهن است و مانند سایر نقاط دنیا این رویکرد در ایران نیز در حال گسترش می‌باشد [۱].

شناسایی گیاهان متنوعی که در طبیعت وجود دارند همراه با مطالعه خصوصیات دارویی آنها، دریچه جدیدی را در پیش روی دانشمندان و محققین رشته‌های مختلف گشوده و زمینه را برای درمان بسیاری از بیماری‌ها توسط این گیاهان فراهم می‌آورد. در بسیاری از مناطق هنوز گونه‌های دارویی ناشناخته‌ای وجود دارند که از سالیان گذشته تاکنون برای تسکین آلام و بیماری‌های اهالی بومی مورد استفاده قرار می‌گیرند. در نقاط مختلف جهان چنین اطلاعاتی در بین اقوام و گروه‌های مختلف وجود داشته و به صورت سینه به سینه از نسلی به نسل دیگر منتقل شده‌اند و با مدرن شدن جوامع، این اطلاعات ارزشمند به تدریج در حال از بین رفتن می‌باشند. با نظر گرفتن این واقعیت، اولین گام در جهت استخراج و کاربردی کردن اطلاعات نهفته شده در این چنین جوامعی، ارائه فهرست دقیق گیاهان دارویی، کاربردها و نحوه استفاده از این گیاهان در مناطق موردنظر است. تاکنون مطالعات زیادی در این زمینه در نقاط مختلف دنیا انجام شده و اخیراً مطالعات مشابهی نیز در ایران صورت گرفته است [۵ - ۲].

شهرستان دشتستان به عنوان قطب کشاورزی استان بوشهر محسوب می‌شود و اقلیم خاص این شهرستان که ناشی از همجواری آن با رشته کوه‌های زاگرس و رودخانه‌های بزرگی

اطلاعات مربوط به مصرف درمانی گونه‌های جمع‌آوری شده نیز با استفاده از اطلاعات دارویی ۷۳ نفر از افراد سالخورده و مطلع بومی منطقه در پرسشنامه‌هایی گردآوری شد. گیاهان جمع‌آوری شده نیز پس از پرس و خشک شدن به هرباریوم دانشگاه پیام‌نور بوشهر منتقل شده و با استفاده از کتب معتبر گیاه‌شناسی همچون فلور ایران و سایر منابع معتبر [۸-۱۵] و برخی از کتب مرتبط با فلور ایران مانند فلور کشورهای همسایه [۱۶-۲۱] مورد شناسایی قرار گرفتند. با استفاده از منابع معتبر گیاهان دارویی نیز کاربرد متداول گونه‌های دارویی جمع‌آوری شده استخراج شد [۲۲-۲۹]. در جدول شماره ۱ اطلاعاتی از زیر واحدهای منطقه مورد مطالعه از قبیل مهم‌ترین بخش‌ها و روستاهایی که گیاهان از آن مناطق جمع‌آوری شده و مورد پرسشگری اهالی بومی قرار گرفتند، به همراه ارتفاع از سطح دریا و طول و عرض جغرافیایی ارائه شده است.

نتایج

با بررسی حدود ۱۵۰۰ نمونه گیاهی جمع‌آوری شده، تعداد ۸۵ گونه دارویی متعلق به ۳۹ خانواده و ۷۰ جنس در منطقه شناسایی شد. جدول شماره ۲ فهرست گونه‌های گیاهی دارویی و نام فارسی گیاهان را در منطقه مورد مطالعه نشان می‌دهد. همچنین اطلاعات پرسشگری شده از افراد بومی نیز که شامل نام محلی، اندام مورد استفاده، کاربرد متداول و کاربرد محلی آنها در منطقه می‌باشد نیز در این جدول نشان داده شده است.

از بین این ۸۵ گونه گیاهی دارویی گزارش شده، یک گونه متعلق به نهانزادان آوندی (سرخس‌ها)، ۶ گونه از ۴ جنس و ۴ خانواده متعلق به تک‌په‌ای‌ها و بقیه از دو په‌ای‌ها هستند. از بین گیاهان دو په‌ای تعداد ۱۰ گونه به خانواده کاسنی (Asteraceae) تعلق دارند. در ردیف‌های بعدی خانواده نعنائیان (Lamiaceae) با ۸ گونه، خانواده‌های عناب (Rhamnaceae) و بقولات (Papilionaceae) با ۶ گونه و

می‌باشد. شکل شماره ۱ موقعیت شهرستان دشتستان و بخش‌های مربوطه را در استان بوشهر نشان می‌دهد.

شهرستان دشتستان را می‌توان با توجه به نزدیکی به خلیج فارس و همچنین موقعیت رشته کوه‌های زاگرس (جنوبی‌ترین امتداد این رشته کوه‌ها در این شهرستان دیده می‌شود)، به دو بخش پیشکوه و پشتکوه تقسیم‌بندی نمود که اقلیم منطقه پشتکوه گرم و نیمه خشک و اقلیم منطقه پیشکوه گرم و نسبتاً مرطوب است. از نظر مطالعات توپوگرافی نیز سه بخش اصلی ساحلی، کوهستانی و جلگه‌ای در استان بوشهر قابل تفکیک هستند که دو منطقه آخر در شهرستان دشتستان وجود دارند. خاک در مناطق کوهستانی عموماً از نوع رسی و آبرفتی و در مناطق جلگه‌ای از نوع شنی می‌باشد. همچنین میانگین بارندگی منطقه حدود ۲۵۰ میلی‌متر در سال می‌باشد [۶].

عبور دو رودخانه شاپور و دالکی و همچنین تنوع مناطق دشتی و کوهستانی زمینه را برای تنوع زیستی بالای این شهرستان نسبت به سایر شهرستان‌های استان فراهم می‌کند. از اجتماعات گیاهان خودروی این شهرستان می‌توان به اجتماعات متعدد کنار (*Ziziphus Spp.*) و گز (*Tamarix stricta*) در بخش‌های شرق و جنوب شرق، اجتماعات بادام کوهی (*Amygdalus scoparia*) در بخش‌های پشتکوه و همچنین اجتماعات بلوط (*Quercus brantii*) در مناطق کوهستانی این شهرستان اشاره کرد.

مواد و روش‌ها

در بررسی‌های ابتدایی شناخت تمامی عوارض طبیعی، راه‌ها و جاده‌های این شهرستان و مطالعه دقیق نقشه‌های توپوگرافی آن الزامی به نظر می‌رسید تا نگرشی صحیح از منطقه مورد مطالعه به دست آید. پس از انجام مطالعات ابتدایی و مشخص نمودن عوارض طبیعی، مسیرها و روستاهای منطقه در حوزه مورد مطالعه، با انجام سفرهای متعدد طی سال‌های ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۱ گیاهان این منطقه جمع‌آوری شده و مورد شناسایی قرار گرفتند. به طور همزمان نام محلی، خواص دارویی و سایر

شکل شماره ۱- موقعیت شهرستان دشتستان در استان بوشهر

جدول شماره ۱- مشخصات مربوط به مناطق جمع‌آوری گیاهان دارویی و پرسشگری اطلاعات از افراد بومی

ردیف	منطقه	ارتفاع از سطح دریا (متر)		مختصات جغرافیایی منطقه		افراد پرسشگری شده	
		طول جغرافیایی	عرض جغرافیایی	مرد	زن	میزان تحصیلات	محدوده سنی افراد
۱	شهر برازجان	۵۱° ۱۲' ۵۶	۲۹° ۱۵' ۵۵	۱۱	۵	دیپلم و پایین‌تر	۶۰-۳۵
۲	بخش سعدآباد	۵۱° ۰۷' ۲۱	۲۹° ۲۳' ۱۱	۳	۶	دبستان، سیکل و دیپلم ناقص	۵۰-۴۰
۳	بخش شبانکاره	۵۱° ۰۰' ۱۰	۲۹° ۲۷' ۱۲	۴	۲	سیکل، دبستان و بی‌سواد	۵۵-۴۵
۴	روستای خلیفه‌ای	۵۰° ۵۲' ۱۱	۲۹° ۳۲' ۱۹	۳	۸	سیکل، دبستان و بی‌سواد	۶۷-۵۰
۵	روستای آبپخش	۵۱° ۰۴' ۱۱	۲۹° ۲۱' ۴۱	۲	۵	دیپلم، سیکل و دبستان	۶۰-۴۰
۶	روستای تنگ ارم	۵۱° ۳۱' ۴۱	۲۹° ۰۹' ۰۹	۹	۵	دیپلم و سیکل	۵۰-۳۵
۷	روستای تنگ فاریاب	۵۱° ۲۷' ۲۱	۲۹° ۱۳' ۵۷	۳	۷	سیکل و بی‌سواد	۶۴-۳۸

جدول شماره ۲ - لیست گونه‌های دارویی و اطلاعات مصارف سنتی آنها در شهرستان دشتستان *

نام تیره	نام علمی گونه	نام محلی	نام فارسی	اندام مورد استفاده	کاربرد متداول	کاربرد محلی	نوع مصروف	شماره هرباریومی
Adiantaceae	<i>Adiantum capillus-veneris L.</i>	پرسپاشون	پرسپاشان	قسمت‌های هوایی	فصلت‌های مختلفاً در کاربرد محلی	فصلت‌های مختلفاً در کاربرد محلی	دم کرده	۲۵۸
	<i>Allium ampeloprasum L.</i>	کرات	تزه کوهی	برگ	فصلت‌های مختلفاً در کاربرد محلی	فصلت‌های مختلفاً در کاربرد محلی	فصلت‌های مختلفاً در کاربرد محلی	۲۸۷
Alliaceae	<i>Allium sativum L.</i>	سیر	سیر	برگ و غده	فصلت‌های مختلفاً در کاربرد محلی	فصلت‌های مختلفاً در کاربرد محلی	خوراکی (خام)	۳۳۶
	<i>Allium cepa L.</i>	پیاز معمولی	پیاز	برگ و قدام زیرزمینی	فصلت‌های مختلفاً در کاربرد محلی	فصلت‌های مختلفاً در کاربرد محلی	خوراکی (خام)	۲۹۴
Anacardiaceae	<i>Pistacia atlantica Desf.</i>	بنگ	بنه	میوه و به مقدار کم برگ	فصلت‌های مختلفاً در کاربرد محلی	فصلت‌های مختلفاً در کاربرد محلی	خوراکی (خام)	۳۳۳

ادامه جدول شماره ۲ -

شماره مربارویی	نوع مصرف	کاربرد معلول	کاربرد متداول	اندام مورد استفاده در کاربرد معلول	نام معلول	نام فارسی	نام علمی گونه	نام تیره
۲۹۸	خوراکی (شام)	دوران چرمی خون کایه و مائه	دوران چرمی خون و بیماری‌های کایه و مائه	برگ	شربت	شربید	<i>Aethium graveolens</i> L.	
۲۹۵	خوراکی (شام) و دم‌کرده	زایل اسهال، برای زنان باردار برای جلوگیری از تنخ ضد عفونی‌کننده قوی، ضد شکم‌ماند و لرزنده و همچنین بعد از زایمان برای افزایش شیر	مغزی سنده، ضد تنخ، ضد نفوس، ضد عفونی‌کننده قوی، سنده ضد تاریج و انگل، رفع احتیاد و مضرات آن	دانه	زیتون	بازیان روسی	<i>Trachyspermum copticum</i> (L.) Link	
۲۸۵	خوراکی (شام) و جوشانده	زیادکننده شیر ملان، ضد تنخ و ضد عفونی‌کننده	ضد کم و باکتری، ضد تنخ برگ ساقه و دانه	برگ ساقه و دانه	گردیلو	گنیز	<i>Corandrum sativum</i> L.	
۲۸۵	خیسانده	دوران دلچسب، رفع گرمی	افزایش شیر ملان، دوران ضعف اعصاب، از بین بردن سوسم بدن، مغزی و اشتهاآور، قاعده‌آور	دانه	میل، بقیض	منگکی پکرانی	<i>Dierosis assadii</i> Alava	
۲۱۱	خوراکی (جوشانده)	دوران ضعف اعصاب	افزایش شیر ملان، دوران ضعف اعصاب، از بین بردن سوسم بدن، مغزی و اشتهاآور، قاعده‌آور	دانه	زایانه	زایانه	<i>Foeniculum vulgare</i> Mill.	
۲۸۵	استعمال موضعی	دوران کچیل و بیماری‌های پوستی	دوران کچیل و بیماری‌های پوستی	برگ	خوراوه رشتی	خوراوه	<i>Nerium oleander</i> L.	
۱۶۲	خوراکی (شام) و نپه عرق	دوران تالردی و نپه مغزی صومی، مغزی سنده، عرق گارونه (گرده) - افزایش نیروی جنسی، تقویت اعصاب و روان، تقویت قلب	دوران تالردی و نپه مغزی صومی، مغزی سنده، عرق گارونه (گرده) - افزایش نیروی جنسی، تقویت اعصاب و روان، تقویت قلب	گروه - میوه	خرما	نخل	<i>Phoenix dactylifera</i> L.	

ادامه جدول شماره ۲ -

شماره هرابردی	نوع مصرف	کاربرد اصلی	کاربرد متداول	اندام مورد استفاده در کاربرد اصلی	نام اصلی	نام فارسی	نام علمی گونه	نام تیره
۳۳۲	استعمال موضعی	او بین بردن خالهای گوشی و التیام زخم عقربون	بند آورنده خون و ضد عفونی کننده	برگ و شیره گیاه	استریق	بومادران	<i>Calotropis procera</i> (Willd) R. Br.	Asclepiadaceae
۳۹۳	خوراکی (دم کرده)	درومان تقیح مسمه و کتد خون - ضد التهاب	درومان بواسیر، تنظیم قاعدگی، درومان اسهال، التیام زخم و تقیح خونریزی	سرشاخه گلدار - ریشه	سوزنچاس	بومادران هزاربرگ	<i>Achillea millefolium</i> L.	
۵۳۱	خوراکی (دم کرده)	روغ سردی مزاج	-----	گل	پایبک	پایبک جنونی	<i>Artemisia austro-iranica</i> Rech.f., Acl. & Estand.	
۶۰	خوراکی (خشک و عصاره)	التهباور، کاهشدهنده فشار خون و به عنوان لاریه	ضد التهاب، ضد انگل	برگ و ساقه	زخون	زخون	<i>Artemisia dracunculifolia</i> L.	
۳۳۰	خوراکی (دم کرده)	درومان دیابت و عفونت بدن	-----	برگ	پادود	گل گندم مهاجر	<i>Cerastrea brigitiana</i> (DC.) Hand-Mazz.	
۲۲۹	خوراکی (دم کرده) عصاره و پخته	روغ گرمی	مفوی کبد و کلیه، تصفیه خون، مفيد برای زنان باردار، ضد التهاب داخلی و سنگ کلیه، ضد جوش و لکه، ضد سم تریاک، خشکی، زردی و مپهیت، سوزش کبدی و کبد چرب	برگ و ساقه	کاشی	کاشی	<i>Cichorium luybus</i> L.	Asteraceae
۷۸۴	خوراکی (پخته)	خشک کننده	برگهای کنگر به عنوان ماده افزایش دهنده انرژی و محرک کلیهها، محرک ترشح صفرا او کبد و التهابی کبسه صفرا	برگ و بخشهای زردانی	کنگر	کنگر بزرگی، آرینبو	<i>Cynara scolymus</i> L.	
۲۱۲	خوراکی (جوشانده)	درومان دیابت	مسکن شدت اعلاطه، مسکن سوزش مری، سوزش تصفیه صوت و خشکی گلر	ریشحات خشک شده روی گیاه	شکرک	شکرک شکرکینال	<i>Echinops ephedates</i> DC.	

ادامه جدول شماره ۲ -

شماره هرابومی	نوع مصرف	کاربرد اصلی	کاربرد متداول	اندام مورد استفاده در کاربرد اصلی	نام علمی	نام فارسی	نام علمی گونه	نام تیره
۳۳۸	خوراکی (جوشاننده)	درمان سرفه، تفریت اعصاب و مسکن درد مغاسل	تفریت معده و پانکreas ششخون، درمان آرتروز و درم پستان، درمان اسهال خونی، دفع سنگ کلیه	دانه و گل	آفتابگردان	Helianthus annuus L.		
۳۵۵	خوراکی (دم کرده)	سرمخوردگی آزماپخش، دفع دل درد	فرد لک صورت، ضد کمزرد عصبی، درمان سرفه کودکان، دفع درم زده و مقوی معد	گل	بایسک	Matricaria recutita L.	بایسک دارویی	
۳۵۵	خوراکی (دم کرده)	فرد سرماخوردگی	فرد امراض عصبی، دفع سردرد و فرد امراض عصبی	گل	بایسک	Matricaria aurea (Loell) Sch. Bip.	بایسک زرد	
۳۳۶	خوراکی (دم کرده) (جوشاننده)	آزماپخش	خلطآور، ضد اسهال، اولاندر	میوه	انار ابرجمل	Tecomella undulata (Sm.) Seem.	انار شیمان	
۳۳۵	خوراکی (میوه جام و برگ دم کرده)	درمان سرماخوردگی و درد سینه	نرم کننده سینه، ضد سرفه ملین، فرد سوفا، ضد خشونت صفا مفید برای سرماخوردگی	برگ و گل	گل گرزبون	Anchusa italica Retz.	گاوزبان بدل	
۳۳۸	خوراکی (جام)	افزایش دهنده شیر مادر	افزایش دهنده شیر مادر، مقوی بدن	برگ	تله	Lepidium sativum L.	شاهی - توتیوی	
۳۷۵	خوراکی (جام) و جوشاننده	فرد گرمی بدن، ضد تب، آزالپخش	فرد گرمی بدن، ضد تب، آزالپخش عصبی بدن، ضد بیروست	دانه	خاکشیر	Sisymbrium sp.	خاکشیر	
۳۹۱	استعمال موضعی	درمان خونی در سنگ پانکreas	درمان توقف قاعدگی، درمان تقریب ملین	میوه، ریشه و پوست	لگهی	Capparis spinosa L.	عاف تلخ	

ادامه جدول شماره ۲ -

شماره مربایومی	نوع مصرف	کاربرد محلی	کاربرد متداول	اندام مورد استفاده در کاربرد محلی	نام محلی	نام فارسی	نام علمی گونه	نام تیره
۲۵۲	خوراکی (جام)	درمان درد معده	_____	_____	لرز	گام رنگی	<i>Terminalia catappa L.</i>	Combretaceae
۲۲۰	خوراکی (جام)	سهاول، نرم کننده	درمان دیبته، درد پا و روماتیسم، درد پا و بواسیر	درد معده، سهاول، نرم کننده	میوه و دانه	پالنگ خیار	<i>Cucumis scilivus L.</i>	Cucurbitaceae
۲۰۱	خوراکی (بود) مخلوط با آب	استعمال موضعی (روغن)	درد معده، دیبته، درد پا و روماتیسم، درد پا و بواسیر	درد معده، سهاول، نرم کننده	دانه	خیار کنگر خندوانه ایرجیل سهاول	<i>Chrotillus colocynthis (L.) Schrad.</i>	
۲۱۵	استعمال موضعی (روغن)	دست و صورت	درد معده، دیبته، درد پا و روماتیسم، درد پا و بواسیر	درد معده، سهاول، نرم کننده	دانه	کوش کرچک	<i>Richius communis L.</i>	Euphorbiaceae
۲۸۹	خوراکی (میوه) پختن	درمان اسهال	درد معده، دیبته، درد پا و روماتیسم، درد پا و بواسیر	درد معده، سهاول، نرم کننده	میوه	پلوط پلوط، بله	<i>Quercus brantii Lindl.</i>	Fagaceae
۲۱۱	نپه خورق و خوراکی (خیسانده)	سهاول	درد معده، دیبته، درد پا و روماتیسم، درد پا و بواسیر	درد معده، سهاول، نرم کننده	برگ و ساقه	شازه	<i>Fumaria bruceosa Pomé.</i>	Fumariaceae
۲۵۳	نپه خورق و خوراکی (خیسانده)	سهاول	درد معده، دیبته، درد پا و روماتیسم، درد پا و بواسیر	درد معده، سهاول، نرم کننده	برگ و ساقه	شازه	<i>Fumaria vailianthi Loisel.</i>	Fumariaceae
۲۲۲	خوراکی (جام)	کوارش، خورباور	درد معده، دیبته، درد پا و روماتیسم، درد پا و بواسیر	درد معده، سهاول، نرم کننده	برگ و سرشاخه گلبرگ	پارورد لرنجمنگ	<i>Melissa sp.</i>	Lamiaceae

ادامه جدول شماره ۲ -

شماره مربارویی	نوع مصرف	کاربرد اصلی	کاربرد متداول	اندام مورد استفاده در کاربرد اصلی	نام اصلی	نام علمی گونه	نام تیره
۳۷۲	خوراکی (خام) و خشکی	تقویت معده	خسب تیغ و انشعاقور	برگ	سنا	پونه	<i>Meniha longifolia</i> (L.) Huds.
		مضمین بهتر غذا، رفع گرمادگی و برقان و زردی	خلط‌آور و ضد صفرا	برگ و گل	پونه	پونه کوهی - پونه سبزی	<i>Meniha spicata</i> L.
۳۷۰	خوراکی (خام) و خشکی	آرام‌بخش، قوی معده و ضد التهاب	ازمایش تولید اسهال، ضد حالت تهوع، شیرازآور، شادی‌آور	برگ	ریحون	ریحان	<i>Ocimum basilicum</i> L.
۳۰۲	خوراکی (جوشانده)	برطرف‌کننده کلردرد و درد دندان	ضد تشنج، خلط‌آور، مسکن سرفه، ضد اسهال و ضد التهاب مفوی عمومی، تنظیم‌کننده قاعده‌گی، اورازآور، ضد عفونت‌کننده مجاری تنفسی	فان	موزنگوش	موزنگوش	<i>Origanum vulgare</i> L.
۳۸۱	خوراکی (دم‌کرده)	ضد سرفه	ضد سرفه و سرماخوردگی	گل و برگ	سمرشک	سمرسم‌گل	<i>Salvia</i> sp.
۳۳۱	خوراکی (دم‌کرده)	درمان دیابت، شبیر و ضد دل‌درد	ضد عفونی‌کننده میکروب‌های بیماری‌زا	گل و برگ	هلبه	سرخوردی - کلوزره	<i>Tencrium polium</i> L.
۳۳۳	خوراکی (دم‌کرده)	درمان تیغ معده چربی خون و لاغری	ضد نفخ و تقویت معده، ضد انگل (کرمک)، کاهش غلظت خون، ضد سرفه و تنگی نفس	برگ	اونه	اوشین	<i>Thymus cf. lanceifolius</i> Celak
۳۶۱	استعمال موضعی (ضماد) و خوراکی (خام)	رفع کبود خون، تقویت‌کننده بدن، برطرف‌کننده کوچک‌کننده سنگ بیوسته، درمان آسم و کلبه، رفع جوش و سوزمانه، درمان اسهال خونی، لک صورت	ضد نفخ و تقویت معده، ضد انگل (کرمک)، کاهش غلظت خون، ضد سرفه و تنگی نفس	ژل داخل برگی	آلوئه‌ورا	صبرزد طمی	<i>Aloe vera</i> (L.) Burm. f.

ادامه جدول شماره ۲ -

نام تیره	نام علمی گونه	نام فارسی	نام محلی	اندام مورد استفاده در کاربرد محلی	کاربرد متداول	کاربرد محلی	نوع مصرف	شماره هربارنامه				
Lythraceae	<i>Lawsonia inermis</i> L.	حناء	حناء	برگ	فد، بیماریهای پوستی، ضد التهاب پوستی، درمان پودرنازیس، تقریب ناخن و مو، رنگ کردن مو، ضد سرطانات پوست	درمان سر درد و گرمی بدن	استعمال موضعی	۷۵۲				
					<i>Althaea officinalis</i> L.	حنسی	حنسی	گل، ریشه، برگ	درمان گلودرد (گل)، نرم کننده پوست (گل و برگ)	نرم کننده سینه، ضد سرفه	خوراکی (دم کرده)	۳۱۶
					<i>Malva nicaensis</i> All.	پتیرک	توله	گل، ریشه، برگ	رفع جوش صورت، رفع سرفه، درمان آگزین و دودم لوزه	درمان یبوست و مرمم سینه	خوراکی (حمام) و پخته	۳۱۳
Malvaceae	<i>Malva rotundifolia</i> L.	گود	توله	پتیرک برگ	رفع جوش صورت، رفع سرفه، درمان آگزین و دودم لوزه	درمان یبوست و مرمم سینه	خوراکی (حمام) و پخته	۳۱۱				
					<i>Malva sylvestris</i> L.	پتیرک فرم	توله	گل، ریشه، برگ	رفع جوش صورت، رفع سرفه، درمان آگزین و دودم لوزه	درمان یبوست و مرمم سینه	خوراکی (حمام) و پخته	۷۲۴
Moraceae	<i>Ficus carica</i> L.	انجیر	انجیر	میوه، برگ و جوب	تقریب چربی، ضد زخم معده	تقریب موی سر، سوزش درمان سل، رفع سرفه و خشکی سینه	خوراکی (حمام) و پخته	۳۳۷				
					<i>Morus alba</i> L.	توت سفید	توت	ساقه و برگ	مغزی و انرژیزا، دارای انزیم گلیکولیک، کاهش قند خون، تقریب حنظل، افزایش نیروی جنسی، مسهل، ضد زخم معده و روده	تقریب مو و بین بردن اثر استعمال موضعی (شیر، کباب)	۲۲۲	
Myrtaceae	<i>Eucalyptus globulus</i> Labill.	اکالیپتوس	اکالیپتوس	برگ	فد عفونت سینه ها و برونش ها و ضد سرفه، ضد عفونی کننده، زخم	درمان سرماخوردگی	بخور	۳۱۹				
					<i>Myrtus communis</i> L.	مورد	مورد	برگ	فد گریگی عضلات و درمان کوفتگی	بخور	۲۲۳	

ادامه جدول شماره ۲ -

شماره مربارویی	نوع مصرف	کاربرد محلی	کاربرد متداول	اندام مورد استفاده در کاربرد محلی	نام محلی	نام فارسی	نام علمی گونه	نام تیره
۲۴۹	خوراکی (نظم)	کاهش فشار و چربی خون	کاهش فشار و چربی خون، ملین، بازکننده عروق کرونری قلب، ضد سمومیت با سرخه، لافزکننده افزایش کار تیروئید، تقوایی کننده خون، کاهش اسید اوزیک، ضد درد، مغزی پیاز موی سر، ضد کم خویش	بویه	زیتون	زیتون	<i>Olea europaea</i> L.	Oleaceae
۲۵۳	خوراکی (تهیه عرق و جوشانده) و جوشانده	برای تهیه عرق گمرازدگی	دفع سنگ کلیه و مثانه، تسهیب خون، ادرارآور و مغزی و درمان پیوست	قسمت‌های هوایی	خارشیر	ترنجبین	<i>Alliagi mannifera</i> Desv.	
۲۲۹	خوراکی (جوشانده)	هضم‌کننده	هضم‌کننده، ضد اسهوس	ترشحات صمغی گیاه و ریشه	گوزنه	گون بیهای	<i>Astragalus gossypinus</i> Fisch.	
۲۴۳	خوراکی (جوشانده)	درمان درد مفاصل، زخم مفاصل و انگلی‌عشا، تقویت اعصاب	ملین، برطرف کننده زخم و التهاب، تقویت چربی، دفع سر درد، برطرف‌کننده، ورم مفاصل	ریشه	مخک‌جرب	شیرین‌بیان	<i>Glycyrrhiza glabra</i> L.	Papilionaceae
۲۲۹	تهیه عرق	تصفیه‌کننده خون و درمان فشارخون	از بین بردن علائم کمبود ویتامین B، ملین، نرم کردن سینه و تسکین سرفه	بویه	بویجه	بویجه	<i>Medicago sativa</i> L.	
۳۰۴	استعمال موضعی	درمان آکریما و تسکین خارش، ادرارآور	نرم‌کننده پوست، گشادکننده عروق، درمان لاجری و ضعف عمومی	دانه و ریشه	جمنه‌ه	گورد پاکستانی	<i>Prosopis juliflora</i> (Swartz) DC.	
۲۷۲	خوراکی (جوشانده) و دم کرده	برطرف‌کننده گل‌درد و دفع سرماخوردگی	نرم‌کننده پوست، گشادکننده عروق، درمان لاجری و ضعف عمومی	دانه	سبیا	شیلبله	<i>Trigonella foenum-graecum</i> L.	
۲۲۶	خوراکی (نظم) و پختنه	درمان سوختگی، تقویت‌کننده مو	تقویت نیروی جنسی، دفع کولنگی، صفا، نرم‌کننده، معده و روده	دانه	کنجد	کنجد	<i>Sesamum indicum</i> L.	Pedaliaceae

ادامه جدول شماره ۲ -

شماره هربارویی	نوع مصرف	کاربرد محلی	کاربرد استاندارد	اندام مورد استفاده در کاربرد محلی	نام محلی	نام فارسی	نام علمی گونه	نام تیره
۳۱۷	خوراکی (دم کرده)	سرفه، ضد گلودرد شد بیماری کلیه و شد التهاب لوزها مطه	ملین ملایم، تقویت معده و ضد تشنج (با عرق نبات)، ضد سرفه، شد التهاب لوزها	دانه و برگ	بنگه	پارمک	<i>Plantago ovata</i> L.	Plantaginaceae
۳۲۲	خوراکی (پخته)	درمان ضعف بدن	درمان سوءجنگی، درمان ضعف عمومی، درمان کم‌خونی، تقویت قلبه، درمان تنگی نفس	دانه	جو	جو	<i>Hordeum vulgare</i> L.	Poaceae
۳۷۱	خوراکی (جوشانده)	تصفیه کننده خون	تقویت معده و گلبه، درمان برفاله، کم‌خونی	برگ	روباس	روباس	<i>Rheum</i> sp.	Polygonaceae
۳۶۸	خوراکی (جام)	استحباب آور	استحباب‌آور، تصفیه کننده خون و هضم کننده، درمان جوش و دمل	برگ و ساقه	رویشی	توشک میشی	<i>Rumex acetosella</i> L.	Polygonaceae
۳۳۴	خوراکی (جام)	رفع تشنگی و رفع سردرد میگرنی	شد تشنه، کاهش عطش، ضد آبره و نفوس، ضد چربی خون، مفید برای گوارش، ضد زخم داخلی، تصفیه خون، رفع لخته ریان	برگ	برین	خرفه	<i>Portulaca oleracea</i> L.	Portulacaceae
۳۳۸	خوراکی (جام و عشک)	تقویت معده، درمان تشنج، شکر، خونریزی‌های داخلی و صفرا	تقویت معده، درمان خون، ضد اسهال، کاهش تشنه خون، ضد گرمی بدن، خون‌سالز، شد زخم داخلی، قانچ	پوست و دانه	انار	انار	<i>Punica granatum</i> L.	Punicaceae
۳۰۵	استعمال موضعی (پودر جیسانده)	تقویت کننده مو	شد خارش و حساسیت پوستی، تقویت مو، رفع چربی سر	برگ	مطر	کار بویشوری	<i>Ziziphus auschert</i> Boiss.	Rhamnaceae
۳۶۵	استعمال موضعی (پودر جیسانده)، خوراکی (میوه جام)	تقویت کننده مو، رفع گرمی، تقویت قوای عمومی	رفع چربی سر، تقوی پاز مو، رفع خارش و حساسیت پوست	برگ - میوه	مطر	صاب	<i>Ziziphus jujubea</i> Mill.	Rhamnaceae

ادامه جدول شماره ۲ -

شماره مربارویی	نوع مصرف	کاربرد سنتی	کاربرد معاصر	کلیه موارد استفاده در کاربرد سنتی	نام سنتی	نام فارسی	نام علمی گونه	نام تیره
۶۳	استعمال موضعی (بودر گیاهانه) خوراکی (میوه) صمغی	تقریباً کهنه، مو، ریح گرم، تقویت قوای عازش و حساسیت پوستی	ریح جوی سر، تقویت مو، ضد عازش و حساسیت پوستی	برگ - میوه	سدر	کندر کازرونی	<i>Ziziphus lotus</i> (L.) Lam.	
۶۴	استعمال موضعی (بودر گیاهانه) خوراکی (میوه) صمغی	تقریباً کهنه، مو، ریح گرم، تقویت قوای عازش و حساسیت پوستی	تقریباً کهنه، مو، ریح گرم، تقویت قوای عازش و حساسیت پوستی	برگ - میوه	سدر	کندر	<i>Ziziphus sphaer-chlori</i> (L.) WILDL	
۶۵	استعمال (بودر گیاهانه)	تقریباً کهنه، مو، ریح گرم، تقویت قوای عازش و حساسیت پوستی	تقریباً کهنه، مو، ریح گرم، تقویت قوای عازش و حساسیت پوستی	برگ	سدر	کندر آفریقایی	<i>Ziziphus mauritiana</i> Lam.	
۶۵	استعمال (بودر گیاهانه)	تقریباً کهنه، مو، ریح گرم، تقویت قوای عازش و حساسیت پوستی	تقریباً کهنه، مو، ریح گرم، تقویت قوای عازش و حساسیت پوستی	میوه	سدر، رملیک	رملیک	<i>Ziziphus nummularia</i> (Burm. f.) Wight & Arn.	
۶۶	استعمال موضعی روغن (ضماد)	تقریباً کهنه، مو، ریح گرم، تقویت قوای عازش و حساسیت پوستی	تقریباً کهنه، مو، ریح گرم، تقویت قوای عازش و حساسیت پوستی	پایه	لوی	پایه کومب، لوزن	<i>Amygdalus scoparia</i> Spach.	
۶۱۱	خوراکی (دم کرده)	ریح دره قاندهگی مناسب	ریح دره قاندهگی مناسب	گل	گل یسندی	گل یسرخ	<i>Rosa</i> sp.	
۶۴	خوراکی (دم کرده)	ریح دره قاندهگی مناسب	ریح دره قاندهگی مناسب	گل	گل	تاریخ	<i>Curat aurantiaca</i> L.	
۶۸	خوراکی (دام) و استعمال موضعی (صمغی)	تقریباً کهنه، مو، ریح گرم، تقویت قوای عازش و حساسیت پوستی	تقریباً کهنه، مو، ریح گرم، تقویت قوای عازش و حساسیت پوستی	میوه بزرگ و پوست	لبو	لبو	<i>Curat limon</i> (L.) Burmf.	

ادامه جدول شماره ۲ -

شماره هربارویی	نوع مصرف	کاربرد اصلی و تسکین آسم و بیماری‌های گوارشی	کاربرد سنتز اول	اندام مورد استفاده در کاربرد اصلی	نام اصلی	نام فارسی	نام علمی گونه	نام تیره
۲۰۱	-----	تسکین آسم و بیماری‌های گوارشی	درمان آسم، درمان سکین، مسهل، طبع سرد، تبخیر پاک‌کننده آلودگی، سرد، ضد اسهال و تشنج	برگ و دانه خشک	قائوره	دائوره	<i>Datura stramonium</i> L.	Solanaceae
۲۲۵	خوراکی (جوشانده)	درمان کلردرد و نرم‌کننده سینه	ضد برق‌زدن، رفع حرارت قلب و کبد، ضد تشنج، درمان سر درد، پادزهر سم عقرب، درمان سرمایوردهگی	برگ و شاخه‌های گلدار و پلخ	روانرک	نخیری، سنگ انگور	<i>Solanum nigrum</i> L.	Solanaceae
۲۵۴	خوراکی (جوشانده)	درمان سرمایوردهگی	کبد، ضد تشنج، درمان سر درد، پادزهر سم عقرب، درمان سرمایوردهگی	پوست و برگ خشک	بید	بید زرد	<i>Salix acmophylla</i> Boiss.	Salicaceae
۳۱۱	بخور	درمان سرمایوردهگی	درمان اسهال، درمان سوزشگی و بند آبرنده خون	پوست	گز	شاه گز	<i>Tamarix stricta</i> Boiss.	Tamaricaceae
۲۲۵	خوراکی (جوشانده)	درمان عفونت بدن و پانور	جلوگیری از ریزش مو، تسکین‌دهنده درد عضلانی و استخوانی، رفع بیماری پوست، درمان عدم کنترل افراز درمان دیابت	کل گیاه	کوکوری	کوبه	<i>Urtica pilulifera</i> L.	Urticaceae
۲۲۷	خوراکی (جوشانده) و سوزاکن	ضد عفونی‌کننده، ضد دردهای روماتیسمی	ضد خواب‌آورد، ضد کرم و ضد عفونی‌کننده	میوه	دینقت	اسفند	<i>Peganum harmala</i> L.	Zygophyllaceae
۲۲۷	دم کرده	دفع سنگ کلیه	ضد سرفه، ضد سنگ کلیه و مکانه، ضد سوزش، ضد التهاب مخاری ادراری، ضد پندآمدگی ادرار، ضد، قاعدآور	گیاه گلدار کامل	خار بهک	خارخسک	<i>Tribulus terrestris</i> L.	Zygophyllaceae

© نام علمی گیاهان و جاندارهای گیاهی به ترتیب حروف الفبا مرتب شده‌اند.

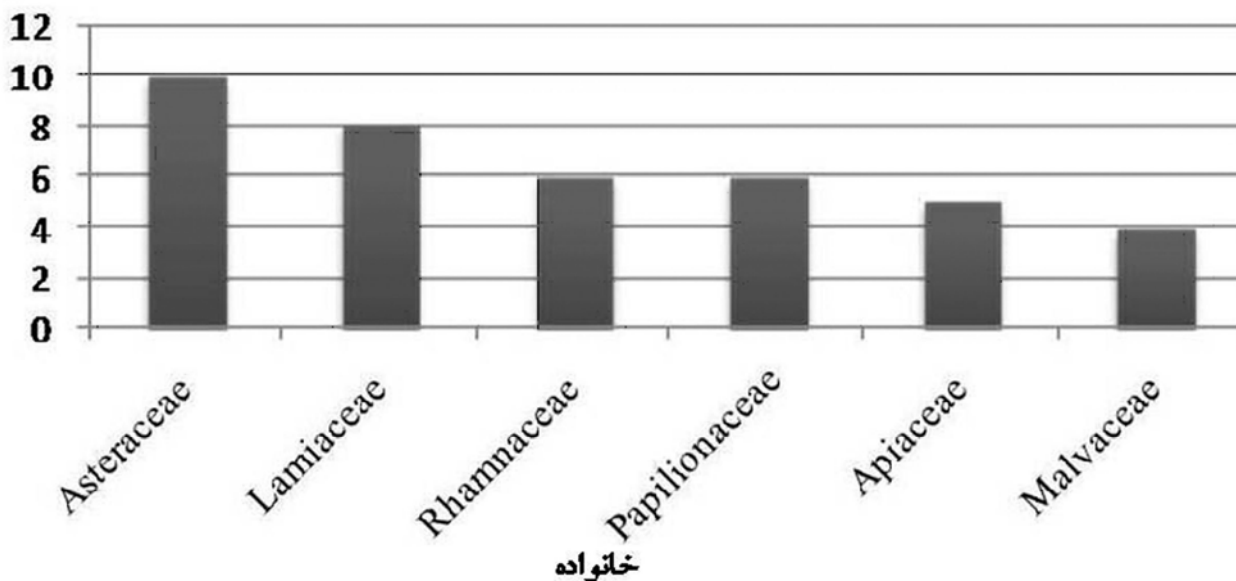

بحث

به دلیل قدمت تاریخی، وجود اقوام اصیل، پهنه وسیع و گستردگی آداب و رسوم کهن در نقاط مختلف کشور ایران و نیز به دلیل تنوع بسیار زیاد گیاهان، شرایط بسیار مطلوبی برای استفاده از انواع گیاهان جهت اهداف مختلف در این پهنه وسیع جغرافیایی فراهم شده است. ایرانیان در طول تاریخ علاقه وافری به تحصیل علوم مختلف داشته و از دیرباز نیز مراکز علمی و آموزشی معتبری به ویژه در مورد طب سنتی و درمان با گیاهان دارویی در این کشور وجود داشته است. لذا بستر مناسبی برای رشد این شاخه از علم در کشور فراهم آمده و سبب شده که حتی برخی از این اطلاعات به عصر کنونی نیز منتقل شده و حفظ گردد.

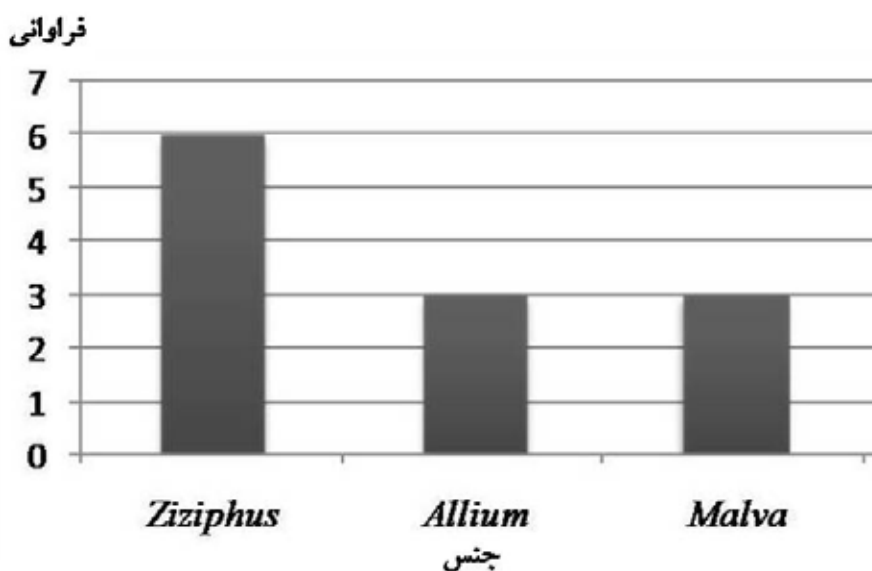
خانواده چتریان (Apiaceae) با ۵ گونه دیده می‌شوند. بزرگ‌ترین جنس منطقه جنس سدر (*Ziziphus*) با ۶ گونه و سپس جنس‌های پنیرک (*Malva*) و سیر یا پیاز (*Allium*) هر کدام با ۳ گونه می‌باشند. شکل شماره ۲ عمده‌ترین خانواده‌های گیاهی و شکل شماره ۳ بزرگ‌ترین جنس‌های گیاهی منطقه را نشان می‌دهد. همچنین در جدول شماره ۲ جهت سهولت در ارائه مطالب، نام و خواص بومی این گیاهان همراه با نام فارسی و خواص دارویی متداول این گونه‌ها با استفاده از منابع معتبر موجود، مورد مقایسه قرار گرفتند. در مرحله بعدی گیاهان دارویی منطقه بر اساس موارد مصرف محلی آنها دسته‌بندی شده‌اند که این نتایج نیز در جدول شماره ۳ ارائه شده است و نشان می‌دهد که بیشترین موارد مصرف گیاهان دارویی در منطقه، مربوط به درمان کدام دسته از بیماری‌ها می‌باشد.

فراوانی

شکل شماره ۲- بزرگ‌ترین خانواده‌ها از نظر غنای گونه‌های دارویی در منطقه دشتستان

شکل شماره ۳- بزرگترین جنسها از نظر غنای گونه‌های دارویی در منطقه دشتستان

جدول شماره ۳- دسته‌بندی پرمصرفترین گیاهان دارویی منطقه در درمان سنتی بیماری‌ها

تعداد گونه	گونه‌های مورد استفاده	نوع استفاده سنتی دارویی	شماره
۲۳	<i>Pistacia atlantica, Coriandrum sativum, Ducrosia assadii, Achillea millefolium, Achillea pachycephala, Matricaria recutita, Sisymbrium sp., Cucumis sativus, Quercus brantii, Melissa sp., Mentha longifolia, Mentha spicata, Ocimum basilicum, Teucrium polium, Thymus vulgaris, Malva nicaeensis, Malva rotundifolia, Malva sylvestris, Phoenix dactylifera, Astragalus gossypinus, Glycyrrhiza glabra, Punica granatum, Citrus limon</i>	درمان بیماری‌های گوارشی	۱
۱۲	<i>Ducrosia assadii, Helianthus annuus, Matricaria recutita, Anchusa italica, Sisymbrium sp., Capparis spinosa, Terminalia catapa, Cucumis sativus, Citrullus colocynthis, Ocimum basilicum, Glycyrrhiza glabra, Citrus aurantium</i>	درمان بیماری‌های عصبی و مسکن	۲
۱۰	<i>Solanum nigrum, Plantago major, Trigonella foenum-graecum, Ficus carica, Malva sylvestris, Malva rotundifolia, Malva montana, Althaea officinalis, Origanum vulgare, Cordia myxa</i>	درمان ناراحتی مجاری تنفسی و گلو	۳
۸	<i>Achillea millefolium, Achillea pachycephala, Centaurea bruguieriana, Echinops cephalotes, Citrullus colocynthis Teucrium polium, Thymus vulgaris</i>	درمان دیابت و چربی خون	۴
۸	<i>Ziziphus nummularia, Ziziphus Mauritiana, Ziziphus spina-chirsti, Ziziphus Lotus, Ziziphus jujuba, Ziziphus aucheri, Sesamun indicum, Ficus carica</i>	تقویت موی سر	۵

ادامه جدول شماره ۳-

تعداد گونه	گونه‌های مورد استفاده	نوع استفاده سنتی دارویی	ردیف
۸	<i>Peganum harmala, Urtica pilulifera, Citrus limon, Centaurea bruguieriana, Coriandrum sativum, Allium cepa, Allium sativum, Allium ampeloprasum</i>	ضد عفونی کننده بدن	۶
۷	<i>Nerium olcader, Morus alba, Aloe vera, Ricinus communis, Matricaria recutita, Calotropis procera, Pistacia atlantica</i>	درمان بیماری‌های پوستی	۷
۶	<i>Matricaria recutita, Trigonella foenum-graecum, Cordia myxa, Eucalyptus globulus, Olea europaea, Tamarix stricta</i>	درمان سرماخوردگی	۸
۴	<i>Adiantum capillus-veneris, Aloe vera, Plantago major, Tribulus terrestris</i>	درمان بیماری‌های کلیه و مجاری ادرار	۹
۴	<i>Medicago sativa, Olea europaea, Artemisia dracunculus, Allium sativum</i>	درمان افزایش فشار خون	۱۰
۴	<i>Rosa sp., Lepidium sativum, Coriandrum sativum, Trachyspermum copticum</i>	بیماری‌های مربوط به زنان	۱۱
۳	<i>Allium sativum, Anethum graveolens, Artemisia dracunculus</i>	درمان بیماری‌های قلب و عروق	۱۲

بزرگ‌ترین جنس‌های دارویی در منطقه، جنس سدر (*Ziziphus*) با ۶ گونه و سپس جنس‌های پنیرک (*Malva*) و پیاز (*Allium*) هر کدام با ۳ گونه می‌باشند. حضور و فراوانی جنس سدر که گیاهی مختص ناحیه رویشی صحرا - سندی است، نشان‌دهنده منطقه فیتوجغرافیایی ناحیه مورد مطالعه می‌باشد [۳۱].

از نقطه نظر تنوع گونه‌ای گیاهان دارویی، نتایج به دست آمده در این پژوهش تا حدودی با نتایج پیشینیان مطابق بوده و به طور کلی می‌توان گفت که تکمیل‌کننده اطلاعات قبلی می‌باشد. در مطالعه سرطاوی و غلامیان [۶] تعداد ۷۰ گونه گیاه دارویی از کل استان بوشهر گزارش شده است. اما در مطالعه حاضر ۸۵ گونه دارویی پرمصرف در شهرستان دشتستان معرفی شده و از حیث مطالعه مصارف سنتی و درمانی گیاهان دارویی نیز همان‌طور که قبلاً بیان شد، مطالعه مشابهی در سطح استان

وجود ۸۵ گونه گیاهی دارویی متعلق به ۳۹ خانواده و ۷۰ جنس در شهرستان دشتستان که در جنوب غربی فلات ایران قرار داشته و جزء ناحیه صحرا - سندی محسوب می‌شود، نشان‌دهنده تنوع زیستی بالای گیاهان در این منطقه است که در اثر وجود زیستگاه‌های متنوعی همچون رشته کوه‌های زاگرس، انشعابات رودخانه‌های دالکی و شاپور، مناطق دشتی و کوهستانی و غیره ناشی شده است. همان‌طور که در جزئیات مربوط به این گیاهان در جدول شماره ۲ نشان داده شد، خانواده کاسنی (*Asteraceae*) با داشتن ۱۰ گونه دارویی، از حیث فراوانی تعداد گونه‌ها بزرگترین خانواده در این شهرستان می‌باشد. در رتبه‌های بعدی به ترتیب خانواده‌های نعناعیان (*Lamiaceae*)، عناب (*Rhamnaceae*)، بقولات (*Papilionaceae*)، چتریان (*Apiaceae*) و پنیرک (*Malvaceae*) مشاهده می‌شوند.

بادام کوهی (*Amygdalus scoparia*) مختص نواحی کوهستانی دشتستان هستند. برخی دیگر از گیاهان مانند بومادران (*Achillea millefolium*) باینک (*Anthemis austro-iranica*)، هندوانه ابوجهل (*Citrullus colocynthis*)، پنیرک (*Malva sylvestris*)، سدر (*Malva rotundifolia* و *Malva nicaeensis*)، *Ziziphus Ziziphus jujuba*، *Ziziphus aucheri*، *Ziziphus Ziziphus nummularia mauritiana*، *Ziziphus spina-christi*، *lotus* و علف مار (*Capparis spinosa*) در تمامی مناطق استان پراکنش دارند. ولی گونه دارویی کاسنی (*Cichorium intybus*) فقط از شهرستان دشتستان گزارش می‌شود.

چنان‌که در جدول شماره ۲ نشان داده شد اطلاعات دارویی گونه‌های *Ducrosia assadii*، *Centaurea bruguieriana*، *Prosopis Terminalia catapa*، *Tecomella undulate juliflora* و *Anthemis austro-iranica* در منابع موجود به دست نیامده و لذا در ستون مربوط به کاربردهای متداول نکته‌ای درباره این گیاهان ذکر نشده است.

برخی دیگر از گونه‌های گیاهی منطقه مثل گاوزبان، هندوانه ابوجهل، استبرق، بابونه، بومادران، خاکشیر، کنار، بارهنگ و غیره به طور فزاینده‌ای توسط اهالی بومی شناخته شده و مورد مصرف قرار می‌گیرد. برخی گیاهان همچون کنگر (*Cynara scolymus*)، بادام کوهی (*Amygdalus scoparia*)، پونه کوهی (*Mentha spicata*)، بلوط کوهی (*Quercus brantii*) و ترشک (*Rumex acetosella*) که گیاهان صخره‌ای هستند و در ارتفاعات و یا دامنه‌ها می‌رویند، استفاده محدودتری داشته و بیشتر توسط اهالی بومی که دسترسی بیشتری به آن‌ها دارند مورد استفاده قرار می‌گیرد. برخی دیگر از گیاهان مانند کور (*Capparis spinosa*)، خرما (*Phoenix dactylifera*)، ریحان (*Ocimum basilicum*)، لیمو (*Citrus limon*)، انجیر (*Ficus carica*)، انار (*Punica granatum*)، زیتون (*Olea europaea*)،

بوشهر وجود نداشته و نتایج حاضر در نوع خود در بردارنده اطلاعات جدیدی می‌باشد.

نتایج به دست آمده نشان داد گیاهان دارویی در منطقه مطالعه شده مصارف وسیع و گسترده‌ای داشته و برای درمان بیماری‌های مختلف مورد مصرف قرار می‌گیرند. بومیان منطقه از این گیاهان بیشتر برای درمان بیماری‌های دستگاه گوارش، دستگاه عصبی و دستگاه تنفس استفاده می‌کنند و در رتبه‌های بعدی برای درمان دیابت و چربی خون و تقویت موی سر به گیاهان دارویی رجوع می‌شود. به همین صورت کمترین میزان استفاده گیاهان دارویی به رفع ناراحتی‌های قلبی - عروقی مربوط می‌باشد. با مقایسه این نتایج با اطلاعاتی که برای این گیاهان در منابع معتبر گیاهان دارویی و طب سنتی [۲۹-۲۲] گزارش شده است، ملاحظه می‌شود که گیاهان در این منطقه مورد استفاده وسیع مردمان بومی بوده و برای درمان‌های مختلفی مورد استفاده قرار می‌گیرند. به طوری‌که بسیاری از این موارد منحصر به مردم بومی همین منطقه بوده و این امر می‌تواند ترسیم‌گر بسیاری از پروژه‌های تحقیقاتی در علوم داروشناسی و داروسازی گیاهی باشد.

برخی از اسامی محلی گیاهان دارویی برای گونه‌های مختلف یک جنس و یا گونه‌های از جنس‌های مشابه کاربرد دارد. مانند نام محلی باینک که به سه گونه مختلف از جنس‌های *Matricaria* و *Anthemis* اطلاق می‌شود. در بین گیاهان معرفی شده منطقه، تعدادی از آنها شناخته شده‌تر بوده و لذا نسبت به سایر گیاهان دارویی دارای کاربردهای بیشتری می‌باشند. از جمله این گیاهان می‌توان به مشکک بکرانی (*Ducrosia assadii*)، استبرق (*Callotropis procera*)، پنیرک (*Malva sylvestris*)، انجیر (*Ficus carica*) و برخی گیاهان دیگر اشاره کرد. مقایسه نتایج حاضر و مطالعات گذشته در این منطقه، نشان می‌دهد که گیاهانی همچون گون (*Astragalus gossypinus*)، ترشک (*Rumex acetosella*)، کنگر (*Cynara scolymus*)، پرسیاوشان (*Adiantum capillus-veneris*) و

نتیجه گیری

با توجه به گستردگی گیاهان دارویی در منطقه مطالعه شده لازم به نظر می‌رسد که مطالعات جامعه شناختی گیاهی نیز برای تعیین فراوانی گونه‌های مهم صورت بپذیرد. با توجه به رایج بودن استفاده از گیاهان سنتی لازم است تا تحقیقات وسیع‌تری در زمینه‌های مختلف داروسازی و داروشناسی گیاهی در رابطه با گیاهان این منطقه طراحی شده و موجبات استفاده صحیح و صنعتی از اطلاعات ارزشمند قوم گیاه‌شناسی مردم این منطقه فراهم شود.

کنگر (*Cynara scolymus*) و غیره در فصول رویشی به طور تازه وارد بازار می‌شوند و در معرض فروش قرار می‌گیرند. برخی گیاهان دیگر نیز که جز دسته میوه‌ها و سبزی‌ها قرار دارند مثل سیر (*Allium sativum*)، پیاز (*Allium cepa*)، شوید (*Anethum graveolens*)، گشنیز (*Coriandrum sativum*)، ترخون (*Artemisia dracuncululus*)، سیستان (*Cordia myxa*)، شاهی (*Lepidium sativum*)، لوز (*Terminalia catapa*)، خیار (*Cucumis sativus*)، نعنای (*Mentha longifolia*)، خرفه (*Portulaca oleracea*)، انار (*Punica granatum*) و لیمو (*Citrus limon*) جزء در دسترس‌ترین و شناخته شده‌ترین گیاهان دارویی منطقه می‌باشند.

منابع

1. Ghasemi A. Medicinal and Aromatic Plants, (In Persian). Islamic Azad University Press. Shahrekord. 2011, 536 pp.
2. Hazrat A, Nisar M, Shah J and Ahmad Sh. Ethnobotanical study of some elite plants belonging to Dir, Kohistan valet, Khyber pukhtunkhwa, Pakistan. *Pak. J. Bot.* 2011; 43 (2): 787 - 95.
3. Falsetto S. Medicinal properties of aromatic plant families. Therapeutic properties in the same scented plant family. 2009, 120 pp.
4. Ahvazi M, Mozaffarian V, Nejdassattari T, Mojab F, Charkhchian M, Khalighi-Sigaroodi F and Ajani Y. Medicinal Application of Native Plants (Lamiaceae and Rosaceae Family) in Alamut Region in Gazvin Province (in Persian). *J. Med. Plants* 2008; 24: 74 - 84.
5. Soltani pour M. Medicinal plants of Geno protected area (In Persian). Pajouhesh & Sazandegi in Natural Resources. 2006; 18 (3): 27 - 37.
6. Sartavi K and Gholamian F. Medicinal Plants of Bushehr Province (In Persian). *Iranian Journal of Medicinal and Aromatic Plants Res.* 2004; 20: 213 - 27.
7. Dolatkahi M, Ghorbani Nohooji M, Mehrafarin A, Amini Nejad GH and Dolatkahi A. Ethnobotanical study of medicinal plants in Kazeroon, Iran: Identification, distribution and traditional usage (In Persian). *J. Med. Plants* 2012; 42: 163 - 78.
8. Assadi M, Maassoumi A.A, Khatamsaz M and Mozaffarian V. Flora of Iran (In Persian). Research Institute of Forests and Rangeland Press. Tehran. 1990 - 2010.
9. Ghahraman A. Flore de l'Iran. Société nationale pour la conservation des ressources naturelles et de l'environnement humain avec la collaboration de l'Université de Tehran. 1978.
10. Ghahraman A. Plant Systematics - Chromophytes of Iran (In Persian). Tehran University Press. Tehran. 1992 - 1996.
11. Mozaffarian V. A dictionary of Iranian Plant names (In Persian). Farhang Moaser Publishers. Tehran. 1998, 750 pp.

12. Mozaffarian, V. Trees and Shrubs of Iran (In Persian). Farhang Moaser Publishers. Tehran. 2005, 1100 pp.
13. Ghahraman A. and Attar F. Biodiversity of plant species in Iran. Tehran University Publisher. 1999, 1176 pp.
14. Parsa A. Flora of Iran. Ministry of Culture and Higher Education of Islamic Republic of Iran, Tehran. 1978 - 80.
15. Rechinger K. H. (ed.) Flora Iranica. Akademische Druck-u Verlagsanstalt, Graz. 1963-2005.
16. Boisseir E. Flora Orientalis. A. Asher and Co. B. V, Amsterdam. 1867 - 1888. Vol. 1-6. 5819 pp.
17. Davis P.H. (ed.) Flora of Turkey. Edinburgh University Press, Edinburgh. 1965 - 1985.
18. Komarov V.L and Shishkin B.K. Flora of the U.S.S.R, (Translated, by Landau N, Lavoott R, Blake Z and Behrman L.). Keter and IPST press, Jerusalem. 1963 - 1974.
19. Post G.E. and Dinsmore J.E. Flora of Syria, Palestine and Sinai. American Press, Beirut, Lebanon. 1932, 1586 pp.
20. Townsend C.C and Guest E. Flora of Iraq. Ministry of Agriculture and Agrarian Reform, Baghdad, Iraq. 1966 - 85.
21. Zohary M and Feindbrun-Dotyhan N. Flora Palestina. The Israel Academy of Sciences and Humanities Press. Jerusalem. 1966 - 86.
22. Azad Bakht M. Medicinal Plant classification (In Persian). Teimour zadeh publication, Tehran. 2000, 4040 pp.
23. Zargari A. Medicinal Plants (In Persian). Tehran University Press. Tehran. 1997.
24. Mir-Heidar H. Plant Learning, Usage of plants in prevention and treatment of disease (In Persian). Daftare- Nashre- Farhange-Islami. Tehran. 2002.
25. Namdar M, Mojtabaii M and Semsar M. Medicinal Dicotyledons (In Persian), Tehran University Press. Tehran. 1967, 617 pp.
26. Gopal Joshi S. Medicinal Plants. Oxford & IBH Publishing Co. Pvt. Ltd, New Dehli. India. 2003, 491 pp.
27. Prajapati N. and Kumar U. Agro's Dictionary of Medicinal Plant. Shyam Printing Press, India. 2005, 398 pp.
28. Prajapati N. and Purohit S.S. Agro's colour Atlas of Medicinal Plants. Shyam Printing Press, India. 2004, 133 pp.
29. Sammbamurty A.V.S.S. Dictionary of Medicinal Plant. CBS Publishing and Distributors, New Delhi, India. 2005, 337 pp.
30. Asri Y. Plant vegetation ecology (In Persian). Payame Noor University Press. Tehran, Iran. 2005, 200 pp.
31. Takhtajan A. Floristic regions of the world. University of California Press, Ltd. 1986, 522 pp.

